

בישול נוכרי בפסטור¹

- א. דין בישול משום סכנה
ב. דין דבר שנתבשל ללא כוונה

בבואנו לדון בשאלת בישול נכרים בפיסטור חלב עלינו לברר שני נושאים:

1. האם חלב בזמננו כאשר מקפידים לפסטרו קודם אכילתו נחשב עדיין כ"נאכל כשהוא חי" ואין בו איסור בישול גויים כמבואר בשולחן ערוך יורה דעה סימן קי"ג?
2. האם פסטור נחשב לבישול, ואם כן, האם בישול שלא לצורך בישול אוסר את החלב? השאלה הראשונה נידונה באחרונים.

א. דין בישול משום סכנה

כתב הרמב"ם (פרק י"ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה י"ד) וז"ל: "גוי שבישל לנו יין או חלב וכו' וכיוצא באלו מכל דבר הנאכל כמות שהוא חי הרי אלו מותרין וכו'". אך בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן רס"ב) הביא תוספות (תענית ל' ע"א ד"ה "ערב ט"ב", לענין ב' תבשילין) וז"ל: "אבל אין לאסור לאכול תבשיל שעושין מבצלים וכו' דאע"ג דאין רגילין העולם לאכול בצלים חיים, כדאמר בעירובין (כ"ט ע"א) אכל בצל והשכים ומת וכו' שקשין לכל גופו של אדם כחרבות, אע"כ מאחר שאין עושין מהם תבשיל בעצמו, אם לא ישימו או שומן או שום דבר אחר שנותן בהם טעם, אינו קרוי תבשיל כדי לאסור הביצים שמשמין עמהם, אבל מן גבינה המבושל בקדירה אין חששא לאכול, דכל דבר שהוא נאכל כמו שהוא חי, כמו חלב כמו גבינה כמו תפוחים, אין בהם תורת בישול כלל וכלל. ומזה למד המהרש"ם שיש בבצל משום בישול גויים, ואע"פ שמצד עצמו נאכל חי, כיוון שאין רגילים לאכלו חי מחמת הסכנה, נחשב לשאינו נאכל חי ונאסר בבישול גויים.

משמע, דסבירא ליה למהרש"ם, שאע"פ שעל ידי הבישול לא נעשה שינוי בבצל עצמו והוא נשאר כפי שהיה לפני הבישול, מכל מקום כיון שאין רגילין לאכלו חי מחמת הסכנה, ואחר הבישול אין בו סכנה ואפשר לאכלו, יש בו איסור בישול גויים².

1. בשאלה זו יעויין גם במאמרו של חבר בד"צ ועדת מהדרין הרב עמרם אדרעי בקובץ בנתיב החלב ג' עמוד 37 ואילך.
2. **הערת העורך** - ייתכן ויש עדיין מקום להבחין בין בצל ובין חלב מכיוון שבבצל בניגוד לחלב הבישול משנה את המרקם של הבצל ואת טעמו מה שאין כן בחלב. והמהרש"ם עצמו מתיר בחלב מכיוון שנאכל חי (אלא שבזמן כתיבת התשובה ייתכן ועדיין לא הקפידו שלא לשתות חלב לא מבושל ולא מפוסטר מחמת סכנה).

וראיתי בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא תליתאה סימן ר"ל) בהיתר הסוכר שנתבשל על ידי גוי וז"ל: "אמנם העיקר נלענ"ד, כל דבר שאינו נעשה הבישול בפני עצמו, רק שעל ידי הבישול נעשה דבר שנאכל כמות שהיא חי, לא חשיב בישול, כיון שהזאפת (המיץ) הראשון היה נאכל כמו שהוא חי, לא חשיב בשולו אחר כך בשול עכו"ם, משא"כ בתבואה תיכף נעשה המשקה והוי בישול עכו"ם".

והנה, השואל ומשיב לא תיאר את אופן הכנת הסוכר, אך מתוך דבריו משמע שמבשלים מיץ סוכר, וגם לאחר הבישול נשאר מיץ, ועל ידי פעולות נוספות מתקשה הסוכר. לכן כתב כיון שהבישול אינו משנה כלום, כיוון שגם קודם הבישול וגם אחריו המיץ נאכל חי, ואין בו איסור בישול גויים, בשונה מתבואה שעל ידי הבישול נוצר משקה.

ולענייננו: מחד, גם בחלב לא משתנה כלום, כיוון שגם טרם הבישול אפשר היה לשתותו חי, וגם אחר הבישול שותים אותו חי, ולכן אין בו משום בישול גויים, ומאידך כיוון שמקפידים לפסטר את החלב מטעמי בריאות, וללא פסטור יש בו משום סכנה, יש לאסרו משום בישול גויים כפסק מהרש"ם, ונימא שנשתנה דינו של החלב מזמנו של הרמב"ם, שהיו רגילים לשתותו חי ללא פסטור.

וכבר דן בזה בשו"ת מהרי"ץ (דושינסקיא, ח"א סימן מ"ו, בעניין נכרית שבשלה חלב שחלבו ביום טוב) וז"ל: "אבל יש ספק אחר אם אין בזה משום בישול עכו"ם, ואף דבנאכל כמו שהוא חי לא שייך בישול עכו"ם, אבל הרופאים כולם מעידים שחלב חי בלי בישול הוא סכנה, וגם ניכר הבישול לפנינו, אם לא שעל ידי ישראל נעשה המעשה לקרב הבישול".

מה שכתב "וגם ניכר הבישול לפנינו" אינני יודע כוונתו, וכבר דנו האחרונים מה נחשב ניכר הבישול, עיין שו"ת שואל ומשיב (שם), שדי חמד (מערכת ב' אות צ"ה) לעניין אם יש בישול במים ובשמך, ועוד. ודנו אם הכוונה ניכר לעין, או בטעם, או כל שינוי, כמ"ש השו"מ (שם) שאם נאסרו מים שהיד סולדת בהם לנטילת ידיים נחשב שינוי, כמו שכתב רש"י (חולין ק"ה ע"ב) שהטעם משום שנשתנו. ולפי"ז יש לדון אם בחלב מפוסטר ניכר השינוי מחלב טרי.

ועיין שו"ת מנחת יצחק (חלק י' סימן ס"ז), שנוטה להחמיר בבישול גויים בחלב, עכ"פ במקום דאפשר, על פי דעת מהרי"ץ הנ"ל, אלא שהתיר בצירוף עוד טעמים עי"ש.

ועיין שו"ת שבט הלוי (חלק י' סימן קכ"ה) לענין המים בטשרנוביל, שמאז פיצוץ מפעל הגרעין אין שותים מים ללא בישול, וכתב וז"ל: "גם אם נקבל מה שכתב הגאון מהרש"ם, דבצלים כיון דאיכא סכנתא וקשים לגוף כרמחים דיש בהם משום בשול גויים, היינו בבצלים דקבעו כן חז"ל, והוא הנהגה לכל העולם ובכל מדינות, ונעשה במציאות דבר שאינו נאכל כמו חי, אבל מים דשותים בכל העולם בלי בשול, ורק שם ע"י מקרה אסון האטום חששו לו ומבשלים, ואם יעבור הזמן שוב ישתו ג"כ ככל העולם בלי בשול, אין זה קובע להיות חל עליהם דבר שאינו נאכל כמו חי וכו'".

אם כן, חלב, שנהוג ברוב העולם לא לשתותו ללא פסטור, נחשב שאינו נאכל חי עכ"פ באותם מקומות שמקפידים על כך כמו שכתב בספר חכמת אדם (כלל ס"ו סעיף ד') וז"ל: "כללו של דבר הכל הולך אחר המקום מה שדרך לאכול באותו מקום לרוב בני אדם כשהוא חי וכו' מותר ואם לאו אסור". וכן כתב בערוך השולחן (סימן קי"ג סעיף י"ב) וז"ל: "דבר פשוט הוא דלענין דבר שאינו נאכל כמות שהוא חי הולכין אחר רוב בני אדם, דאם הרוב אין אוכלין מאכל זה כמות שהוא חי, אף שהיחיד אוכלו מ"מ אסור גם לאותו יחיד לאכלו מבושל, ואם הרוב אוכלין זה כשהוא חי, אף שהיחיד אינו יכול לאכלו רק מבושל, מ"מ מותר בו דבטלה דעתו אצל כל אדם וכו' אבל אם מדינה אחת אוכלת כשהיא חיה, ומדינה אחרת אין אוכלין אותה רק מבושל, אין נבטלין זה לזה".

אלא שסיים שם בשבט הלוי וז"ל: "וגם דברי בעל מנחת יצחק זצ"ה אין ברורים לי כ"כ מכ"מ אין עסקי כעת בזה" עכ"ל. אלא שלא כתב מה לא ברור לו.

אולם בספר מבית לוי (יו"ד הל' מאכלי עכו"ם ס"ק י"ז) מובאת דעתו של הגר"ש וואזנר זצ"ל וז"ל: "חלב נאכל כמו שהוא חי, ואף שרגילים לבשלו מחמת סכנה (פסטור), מכל מקום דינו כנאכל חי". ובהערות שם כתב העורך וז"ל: "מפורש ברמב"ם, ושמעתי ממרן שליט"א דאף שבזמן הזה חוששים לאכלו חי מחשש סכנה ומפסטורים אותו בבישול, מכל מקום לא נשתנה דינו, כיון שראוי בעצמותו לאכול חי. ועיין שו"ת מנחת יצחק שמחמיר, ובשבט הלוי כתב דאין דבריו ברורים כל כך" עכ"ל.

לכאורה, דברים אלו סותרים את מה שכתב בשו"ת שבט הלוי הנ"ל, אא"כ נחלק בין בצלים שחז"ל קבעו שיש בהם סכנה, לבין חלב שנתחדש לפני כ-150 שנה שיש בו חשש סכנה.

ובספר תורת הדרך (פרק כ"א סעיף פ"ג) הביא את שתי הדעות, ובהערה (אות פ"ב) הביא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל להקל.

אם ננקוט לחומרא, שבזמננו חלב נחשב לאינו נאכל חי ויש בו משום בישול גויים, עלינו לדון בשאלה השניה הנ"ל, האם בישול להוצאת חיידקים נחשב בישול לאסור משום בישול.

ב. דין דבר שהתבשל ללא כוונה

במסכת עבודה זרה (ל"ח ע"א): "אמר ר' יוחנן האי עובד כוכבים דחריך רישא שרי למיכל מיניה אפילו מריש אוניה. אמר רבינא הלכך האי עובד כוכבים דשדא סיכתא לאתונא וקבר בה ישראל קרא מעיקרא שפיר דמי. פשיטא, מהו דתימא לבשולי מנא קא מכויין קמ"ל לשרורי מנא קא מכויין". פירש"י (ד"ה 'אפילו מריש אוניה'): "שהאוזן רכה ונצלית בחריכתה, אפילו הכי שרי הואיל ועובד כוכבים לא לבשל נתכוין. דשדא סיכתא, קובלי"א בלע"ז ליבשה בתנור. וקבר בה ישראל קרא מעיקרא, והטמין ישראל בתנור דלעת חיה קודם שהוסק התנור והעכו"ם הסיקו ונתבשלה הדלעת. שפיר דמי, הואיל והעכו"ם לא לבשל נתכוין. פשיטא, היינו דר' יוחנן. מהו דתימא, האי עכו"ם לבשולא להאי סיכתא איכוון והא לשם בישול הסיקו. קמ"ל, דאין בישול בכלי. אלא לשרורי מאניה איכוין, להקשות את היתד ואין דעתו לבישול. לשרורי, לשון שריר וקים חזק".

משמע, דסבירא ליה לרש"י שאם היה שייך בישול בכלי, והיה מכוון לבישול הכלי, היה נאסר הקרא, אע"פ שלא התכוון לבשלו.

וכתבו התוספות וז"ל: "ואע"ג דאמרינן (שבת ע"ד ע"ב) האי מאן דשדי סיכתא לאתונא חייב משום מבשל, היינו לענין שבת, דאע"ג דלשרורי מנא קא מיכוין, מכל מקום מבשל קצת, וגם לאותו בישול גרוע הוא מתכוין, וגבי שבת החמירו להחשיבו, אבל לענין בישולי עכו"ם אינו חשוב, ואינו אסור עד שיתכוין לבישול גמור". וכוונתם כמו שכתבו בשבת (שם): "מהו דתימא לשרורי מנא קא מכויין. הכי פירושו ואין בו בשול כלל, קמ"ל דנהי דלשרורי מנא קא מכויין, בשול מיהא יש בו, דמירפא רפי והדר קמיט וחייב".

וכן כתב הריטב"א וז"ל: "פירש רש"י ז"ל שאין בכלים משום בשול, ואינו נכון, דהא בפרק כלל גדול (שבת שם) אמרינן הא מאן דשדא סיכתא לאתונא חייב משום מבשל, ואמרינן פשיטא, מהו דתימא לשרורי מנא מכויין, קא משמע לן דלבשולי מנא מכויין. אלא כך הוא העיקר, דודאי בהאי סיכתא רטיבא תרוויהו איתנהו בשולי מנא ושרורי מנא, וכדאמרינן התם דמרפא רפי מעיקרא והדר קמיט, ורפוי ראשון הוא הבישול, והתם לענין שבת מלאכת מחשבת אסרה תורה, ונמצא

מתחייב על הבישול שאי אפשר זולתו, אבל בכאן הקילו לענין בישולי גוים, ואין הולכין אלא אחר עיקר הכוונה שהיא לשרודי מנא, והכי פירושו מהו דתימא דבבשולי מנא חשיב עיקר הכוונה, קא משמע לן דלשרודי מנא עיקר הכוונה. וכן פירשו בתוספות ז"ל ורבינו הרמב"ן ז"ל. ואגב אורחין שמעינן מהכא דכל שנתכוון גוי לשום בשול שלו, אעפ"י שלא נתכוון לבשול של ישראל הוה יודע בו שיש בו משום בישולי גוים" עכ"ל.

וכעין זה כתב בשו"ת מהר"ם מרוטנברג (סימן נח) לחלק בין שבת שהאיסור מדאורייתא והחמירו גם בעישון אף שאינו לצורך בישול, אבל בעישון גויים, שאיסורו דרבנן - לא החמירו כשאין כוונתו לבשל.

וז"ל הרי"ף: "א"ר יוחנן האי עכו"ם דחריך רישא שרי למיכל אפילו מריש אוניה, אלמא לעבורי שער קא מיכוין וכו' אמר רבינא הלכך האי עכו"ם דשדא סכתא לאתונא וקבר בה ישראל קרא, מעיקרא שפיר דמי לבסוף אסיר".

וכתב הר"ן (שם): "ולפי"ז משמע דמעיקרא דאכוין עכו"ם לשרודי סיכתא שרי, ובתר הכי דמכוין לבשולי אסור, ואינו מחוור". הר"ן הבין בדעת הרי"ף, שאם כיוון לבשל הסיכתא, אע"ג שלא כיוון לבשר - אסור. כיוון שכוונתו לבשל - לא מהני שלא ידע שיש שם בשר, ועל זה כתב ואינו מחוור, דכיון שלא ידע שיש שם בשר, ובוודאי לא התכוון לבשל הבשר - אינו אסור.

דרך אחרת יש לרא"ש בדעת הרי"ף וז"ל (פ"ב סימן ל"א): "בהלכות רב אלפס ז"ל כתב קבר ביה ישראל קרא מעיקרא שפיר דמי, לבסוף אסור, לא בעי למימר לבסוף אחר שהסיק העכו"ם התנור, דהא ודאי שרי, דהיינו שגר עכו"ם ואפה ישראל, אלא הכי קאמר לבסוף בתר דשדי עכו"ם סיכתא לאתונא קודם שהעביר האש ליבש הסיכתא, דכיון דקבר בה ישראל לעין העכו"ם אע"ג דלא כיון לבסוף לבשל הסיכתא, חיישינן שמא כיון לבשל הקרא, כיון דידיע בה, ולא שרינן אלא היכא דקבר ביה ישראל מעיקרא ולא ידע בה העכו"ם", עכ"ל.

לדעת הרא"ש כוונת הרי"ף היא שאם ידע הגוי שיש שם בשר, אע"ג שלא היתה כוונתו לבשל הסיכתא אלא לייבשו - חיישינן שמא יחד עם הייבוש כיוון גם לבשל הבשר, אבל אם הניחו הבשר קודם שבא הגוי ולא ידע שיש שם בשר - מותר.

ובשו"ת הר"ן (סימן ה') כתב לחלק בין בישול דבש דבורים דבגמרא איתא הטעם שאין בו משום בשול גויים כיון שנאכל כמות שהוא חי, ולא אמרינן הטעם משום שאין כוונתו לבשל אלא להוציא השעוה, ובין גוי דחריך רישא דשרי למיכל מריש אודנא כיון שאין כוונתו לבשל. וכתב הר"ן ז"ל: "גוי דחריך רישא אינו מתכוון לבישול כלל, אבל זה לבישול מתכוון, ואע"פ שאינו רוצה אותו בישול אלא בשביל הוצאת השעוה, מכל מקום כוונתו היא שיתבשל הדבש, וכיון שכוונתו לבישול אין הפרש בין שמתכוון בו בשביל עצמו או בשביל דבר אחר" וכו'.

אם כן, נחלקו הראשונים: לדעת הרא"ש, דווקא אם יש חשש שמא התכוון גם לבישול הבשר - אסור, אבל אם בוודאי לא התכוון לבישול הבשר, כגון שלא ידע שיש שם בשר - לא נאסר משום בישול גוי. ולכאורה הא דבעינן שלא ידע שיש שם בשר, היינו כדי להוכיח שבוודאי אינו רוצה בבישול הבשר, אבל אם ידע שיש שם בשר אלא שוודאי לא התכוון לבשלו - מותר. ואילו לדעת הר"ן אם התכוון לבישול כל שהוא - נאסר משום בישול גויים. ויש להסתפק בדעת רש"י והריטב"א אם סבירא להו כהר"ן, כפי שמשמע בפשטות דבריהם, או סבירא להו כהרא"ש דאסור רק ביש חשש שמא כיון גם לבשל הבשר.

ונפקא מינה בבישול למטרת פסטור, שכוונתו לבשל אלא שאינו רוצה בבישול החלב אלא בהוצאת החיידקים³, שלהרא"ש לא נאסר ולהר"ן נאסר.

המחבר (יו"ד סימן קי"ג סעיף ה') כתב וז"ל: "גוי שבישל ולא נתכוון לבישול מותר. כיצד גוי שהצית אור באגם כדי להעביר החציר ונתבשלו בו חגבים הרי אלו מותרים, ואפילו במקום שעולים על שלחן מלכים. וכן אם חרך הראש להעביר השער מותר לאכול ראשי האונים שנצלו בשעת החריקה. אבל אם כיון לשם בישול, כגון שהסיק התנור לבשל בו והיה בו בשר תחילה ונצלה, אף על פי שלא כיון לזה הבשר שהרי לא ידע בו, אסור".

הרי שכתב שני הפכים: אם אין כוונתו לבשל כלל - מותר, אבל אם כוונתו לבשל, אלא שלא ידע שיש שם בשר ולא כוון לבשל הבשר - אסור. אבל לא כתב מה דינה של כוונה לבשל שלא לשם בישול כלל.

טורי זהב (ס"ק ה') הביא את דעת הטור שכתב וז"ל: "לפיכך אם ידע שהיה בשר בתנור אפילו חממו ליבש בו כלי אסור, חיישינן שמא כיון גם לבישול", עיי"ש. וכן מסיק באיסור והיתר (שער מ"ג אות ו').

וז"ל פרי חדש (שם ס"ק י"א): "מבואר בגמרא שאם הסיק הגוי התנור לייבש בו יתד לח או כיוצא וטמן הישראל בו בלא ידיעת הגוי שום דבר לאפות בו מותר, אבל בידיעת הגוי לגירסת הרי"ף אסור שמא נתכוון הגוי לבשל אותו דבר, וכן דעת הרא"ש והטור בנו, ורבינו ירוחם (נתיב יז חלק ז קסא א) כתב שכן עיקר. ורבים מן הפוסקים חלוקים בזה, והיכא דליכא הפסד מרובה ראוי לחוש לזה".

נמצא שכל הפוסקים דיברו רק בחשש שמא נתכוון הגוי לבשל, וגם בזה כתב הפר"ח שרבים מן הפוסקים חלוקים בזה, אבל כשוודאי אין כוונה לבישול, כמש"כ הר"ן שמבשל להוציא השעווה ולא לשם בישול - לא דיברו כלל, והפוסקים החולקים על הרא"ש עאכו"כ שחולקים על הר"ן, ובזה לכאורה גם הפר"ח מקל אפילו כשאין הפסד מרובה.

וכן מובא בקובץ מבית לוי (חלק ח', הלכות בישול עכו"ם סעיף כ"ט): "פסטור על מנת לשמר את המאכל ולא למטרת בישול אינו נאסר כשנעשה על ידי עכו"ם". וכתב העורך (אות מ'): "הוראת מרן שליט"א דאין כאן כוונה לבישול כלל". (ואף שבהוראתו שהבאנו לעיל כתב בהיתר החלב כיון שנאכל חי, ולא כתב טעם זה, רצ"ל שבחלב אף בבישול ממש אין איסור כיון שנאכל חי, וכאן בא לומר בדבר שאינו נאכל חי ויש בה משום בישול גויים, בכל זאת בפסטור אין כוונת בישול כלל ומותר).

לענ"ד נראה, שבפסטור שלנו אפילו לדעת הר"ן אין איסור, כיוון שהר"ן כתב על בישול רגיל כשההבדל רק במטרת הבישול להוציא את השעווה מהדבש או לבשלו, ועל זה כתב שכיוון שבישולו כדרך בישול - נאסר אפילו אם אין מטרתו לבשל. (בעבר גם הפסטור נעשה על ידי בישול בקדירה, ואז לדעת הר"ן נאסר). אבל מפסטרת החלב בה משתמשים היום אינה כדרך בישול כלל, ואין שום דמיון לבישול, לא הביתי ולא התעשייתי, (ואינו דומה לבישול שעושים בזמננו במפעלים בסירים

3. הערת העורך: ובפיסטור חלב אף עדיף שהרי מקפידים שלא לבשל בישול גמור כדי שלא לפגוע בערכו התזונתי של החלב והחלב מפוסטר בטמפרטורה נמוכה יותר מאשר בישול גמור כדי שלא לפגוע בערכו התזונתי ולכן נמנעים מלבשלו בישול גמור אלא מחממים אותו רק במידה המספקת למניעת סכנה מחמת החיידקים.

עם דופן כפולה (double jacket), שאינו מתבשל על ידי אש או חשמל וכד', אלא מכניסים מים רותחים בין דופני הקדירה), ובזה גם הר"ן יודה שאם אין מטרתו לבשל, אלא להוצאת חיידקים, אין בזה משום בישול גויים.

לסיכום: יש כמה צדדים להתיר לפסטר חלב על ידי גוי:

- א. כדעת הפוסקים דחלב גם בזמננו כשמקפידים לפסטרו נחשב עדיין כ"נאכל חי".
- ב. כדעת הראשונים והש"ע שבפסטור אין כוונה לבשל את החלב אלא להמית את החיידקים המזיקים.
- ג. אפילו לדעת הר"ן - מפסטר שלנו איננה דרך בישול שאוסרת משום בישולי נכרים.